

Uvodnik

Nastja Vidmar

Nevidne pisave

“Človek ni drevo, da bi stal venomer na istem mestu in buljil v nebo. Ne, ni drevo, ponavljam v sebi in iščem neki vzrok in neko smer za potovanje. Ne vem, kam bi šel, tudi ne vem, zakaj – samo, da ne bom tukaj, ne tukaj ne tam, temveč po malem povsod, v premikanju, in da ne mislim o stvareh, kakršne so ...”

Mihailo Lalić: *Lelejska gora*

Pisatelj se nahaja v času XXXII. olimpijade moderne dobe. V času, ko dosežki moderne civilizacije postajajo ne samo dosežki, temveč tudi glavni problemi njenega časa. Kakor Zaratustra, ki pravi: “To je torej moja pot, kje je vaša?”, se pisatelj v okviru svojega popotovanja skozi ta prostor in čas, ki mu je dán, sprašuje o svoji poti. O svoji vlogi v tem brezbržnem svetu in o tistem poslednjem radikalnem dejanju, ki ga je še mogoče storiti. K temu razmišljanju ga napeljuje Brecht, saj človek mora biti “tako radikalen, kot je radikalna dejanskost”. Še posebej v času, ko pisanje s črnilom izgublja svoj domet. Izgublja svoj pomen. Črnilo je sled časa, ki besede razliva na belo papirnato površino. Pisatelj s svojimi popisanimi stopali pušča sledi na zemlji, kjer zapisano traja, dokler se ohranja v spominu. Postaja pričevalec zgodb, ki jih premišljuje in nosi s seboj. Zapisuje jih in jih predaja bralcem. In tudi sam jih prebira. Z branjem zapiskov se ozira nazaj preko svojega levega ramena in lovi svoj lastni odsev. Vedno znova lahko prebira, kar je

zapisal, in vedno znova fiksira svojo umeščenost na stol pred svojo pisalno mizo. S tem pa fiksira tudi svojo umeščenost v ta svet. S tal življenja pobira okruške besed, ki tvorijo njegovo zgodbo, in jih skrbno sestavlja v smiselne stavke. Mozaik njegovega bežnega življenja. Išče tisto pripovedno podobo, ki bo ustrezala njemu in bralcu. Obema mora ustrezati. Bralcu morda celo nekoliko bolj kot njemu samemu. Tako pisatelj stopa po poti in pride do točke, ki predstavlja razpotje. Steza, ki je bila do zdaj še popolnoma jasna, se razcepi na dvoje. Izbrati mora, ali bo pisal zase in upal, da bo tisto, kar bo zapisal, primerno tudi za bralca, ali pa bo pisal za bralca in upal, da bo tisto, kar bo zapisal, primerno tudi zanj. To se od njega tudi pričakuje. To od njega pričakuje ideologija dobe, kateri pripada in ki mu drži stol pred mizo ter predenj polaga papir. Piše v sebi neznanem, sposojenem jeziku in od njega se pričakuje, da bo hvaležen že samo za to, da je lahko razumljiv. Pričakuje se, da bo hvaležen za to, da sploh lahko spregovori, ne glede na to, ali je slišan ali ne. Njegova vloga je razvrednotena, zreducirana na pričakovane zapise. Njegova beseda izgublja svojo moč, svoj domet. Njegovi občutki preprosto niso več kompatibilni z določili in okviri tradicije, v katero je umeščen. Kakor stoječ sredi naraščajoče reke, pisatelj čaka. In v tem čakanju je nekaj, kar ga venomer veže na svet, ki pooseblja *status quo* katastrofe, ki prihaja. V beckettovskem smislu je čakanje še tista zadnja instanca upanja, da se bo pojavil tisti drugi in upajočega rešil pred naraščajočo rečno gladino. Upa, da se bo pojavil kdo drug in namesto njega potrdil njegovo izbiro. Kot pravi Terry Eagleton, je upanje razpoka v sedanjosti, skozi katero je mogoče zaslutiti prihodnost, ki "izvotli človeški subjekt", ga izprazni. Subjekt se nima več česa oprijeti.

Kakor Vladimir in Estragon se tudi pisateljevo življenje vrti okoli večnega čakanja kot nedovršenega dejanja, ki se ne zaključi niti s koncem igre ali zgodbe, ampak še kar naprej traja. Prenese se v novo zgodbo in v nove zapise. Vladimirja in Estragona pripelje tako daleč, da se poskušata obesiti. Takšno moč ima oprijemanje za neoprijemljivo. Vendar ju rešuje to, da je njuna vrv prekratka, drevo, na katerega želita obesiti svoji telesi, pa je prenizko. Nikakor ne uspeta, ne uspe jima niti tisto, kar bi zaključilo njuno čakanje. Ker ne zmoreta popustiti glede svoje želje, obvisita v aktualnosti, v kateri sta postavljena pred dejstvo, da se morata sama proizvesti. Proizvesti morata polnilo svoje izpraznjenosti in zapolniti zev. Kakor gospod Keuner tudi pisatelj, stoječ sredi naraščajoče vode, čaka na rešitev in upa, da voda ne bo več naraščala. A vselej narašča, in šele ko mu voda sega do brade, šele ko se zave, da je soočen s tem, da bo utonil, opusti tudi upanje čakanja in zaplava. Spozna, da je samemu sebi rešitev, sebi svoj lastni čoln,

ki ga vrača v življenje. Do mišljenja pride namreč v tistem trenutku, ko pride voda do grla, saj je moment mišljenja tudi tisti moment, ko je pisatelj "sam svoja lastna rešitev". Ko ni ničesar drugega več, česar bi se lahko oprijel, tedaj se pojavi misel in s to mislijo sprejema usodo neznanega pisarja, ki išče in v svoji kontemplativni drži mislečega tudi najde tisto, kar bo vnovič vzpostavilo njegovo vez z življenjem. Na točki, ko srce spregovori srcu, *cor ad cor loquitur*, najde izhod. Pisatelj pri sebi pomisli, da bi nemara moral svoje delo opravljati na tržnici, kakor Sokrat, in ne za pisalno mizo. Tam bi se morda lahko izgubil v množici ljudi in njegovo pisanje ne bi odsevalo njegovega srca, ki ni v sozvočju s tistim, kar se od njega pričakuje – pisati za druge. Tukaj za pisalno mizo pa je direktno soočen s svojim srcem, s svojim utripom, iz katerega povelja izhaja njegova pisava, in vse bolj se zaveda, da tako ne more nadaljevati. Njegov duh, tako kakor duh Nietzschejevega Zaratustre, "ne mara več hoditi po shojenih podplatih" in srečuje se s poslednjim stavkom Neimenljivega: "nadaljevati je treba, ne morem nadaljevati, nadaljeval bom". Tokrat začenja drugače, začenja, kakor ni še nikoli. Ve, da je treba nadaljevati, a povsem drugače, *de novo*. Z atavistično predpostavko o aktivaciji tistega, kar se je do zdaj zdelo kot nemogoče, neizrazljivo. Ujet v večno preobrazbo, ki venomer nosi možnost obrata, se v svetu rutine, privajenosti in samoumevnosti pisateljev krik razlega preko hribov in dolin. Ob vzdihu pisatelj zapiše:

"Nekoč sem nekomu v mladostniški pijanosti obljubil, da se spravim s tega sveta na način, da ustvarim nov svet. Človek mora v takšni situaciji storiti vse, kar mora. Odstraniti moram vse, kar mi onemogoča, da bi prisegel zvestobo svoji roki, ki se pokorava utripu duše in srca in zliva besede na papir. Pri pisanju so telesne in duhovne geste vedno združene v en sam skupni ritem. Ritem, ki bo, če ga bom sposoben ujeti, moja rešitev."

Iz krika obupanega človeka, ki je pravkar spoznal, da je samemu sebi lastna rešitev, se rodi kraj brez sledi. V tej prostrani pokrajini, kot pravi Hegel, smo doma in moremo kot pomorščak po dolgem tavanju na vihnem morju zaklicati: "Zemlja!" Biti doma in v tem svojem domu biti večni brezdomec, je revolucija, gib okoli sonca, počelo – večni preobrat, preobražanje, gaženje po Heraklitovi reki spremembe in izumljanje sveta na novo, vedno znova.

Za pisatelja bi nehati pisati pomenilo nehati iskati ta kraj, zanikati *spiritus mundi*. Bilo bi kakor narediti samomor in obstati v trenutku občutenja, da zemlja izgublja "moč, da drži na sebi ljudi", kakor pravi Dostojevski. Bilo

bi, kakor da se pisatelj odpoveduje svoji izjemni magični moči, da "daje življenje". Kakor umetnost Jeffa Koonsa bi življenje postalo svet gladkih površin, razvrednoteno svoje osrednje kvinteseence ostrih, razpokanih, načetih robov, katerih prelest se zrcali v japonskem zenovskem principu *wabi-sabi*. Ničesar ni, kar bi bilo popolno, dovršeno ali nespremenljivo. Vse je fraktura, razpoka, fragment, in tudi pisatelj na gladini svojega duha hrani te zevi, da bi jih lahko upodobil z besedo – da bi jih lahko umestil v svet, ki ga vedno znova ustvarja. *Cacoethes scribendi* je pisateljevo izhodišče – nuja, da piše. In kakor drevo, ki za svoj obstoj ne pravi "moram biti zeleno, sadeže moram spuščati navpično na tla, šumeti moram z listi, ko skozme zaveje veter", kakor zapiše Brecht, tako tudi pisatelj ne pravi, da mora pisati, da mora tvoriti besede, da mora ustrezati določilom, temveč zgolj piše. To, kar piše, pa piše na način *ne cesse pas de s'écrire*, kot nekaj, kar se nikoli ne neha zapisovati. Seže onkraj zapisa in v tem zrcali večnost. Pisana beseda je sled tistega, kar ta beseda označuje: sled "čiste prisotnosti", kot pravi Heidegger, odmev misli, ki se razlega po tej brezsledni pokrajini, kjer je treba vselej vse začenjati znova, od začetka. Pisatelju preostane le še tisto edino možno, poslednje radikalno dejanje: odpoved.

Od-povedati.

Nekaj, kar je že bilo povedano, je treba povedati drugače, na drugačen način. Z odpovedjo pisatelj prekorači nekaj, kar je bilo videti kot nemožno. Nečemu, kar mora biti povedano, je treba odvzeti nujnost in odstraniti vse tisto, kar je vezivo prisiljenega življenja, da ostane zgolj bistvo – biti povedano, biti izpovedano. Kakor ljubezen. Med pisanjem in ljubeznijo namreč ni nikakršne razlike. Ljubezen se vedno prične s srečanjem in vedno znova jo je treba izpovedovati. Tako je tudi s pisanjem – začne se s srečanjem, s soočenjem pisatelja s samim seboj in s težnjo po izpovedovanju skozi besedo, ki ustvarja svet, in če tisti, ki piše, ne bi ljubil, tudi pisati ne bi mogel. Pisanje ne bi imelo smisla. Tudi hoditi ne, govoriti in dihati ne bi imelo smisla, če bi ne bilo ljubezni. Ljubezen je način doseganja nadčloveškega, kot pravi Badiou, in pri tem mora iti človek čez sebe. Kot pravi Tišma, kdor ljubi, ničesar več ne počne zaradi sebe, ampak zaradi tistega, ki ga ljubi. Ljubezen tako kot pisanje pomeni preseganje sebe, biti prisoten pri rojstvu sveta. Prav zaradi tega je večina ljubezenskih pisem neodposlanih. Ždijo tam nekje v predalu pisateljeve pisalne mize in zgolj bivajo, so prisotna, s tem pa ohranjajo svojo izpovedno moč, ki prebiva v duši pisatelja. Moč njegove ljubezni vztraja tam ravno zato, ker so pisma, ki vsebujejo izpoved, odstranjena, hranijo skriven in zakrit tok čustev. Četudi ta pisma ostajajo neodposlana, pa je njihova namera tako močna,

da pridejo do svojega naslovnika po drugi, neustaljeni in neobičajni poti, in kot taka nikoli niso zares neodposlana. Pisatelj išče te neobičajne in neustaljene poti, da bi lahko presegel svet, ukleščen v svojo lastno zablokdo nemožnosti. Z ljubeznijo se uči, kako se ustvarja svet in kako se biva v tistem, kar je večno spremenljivo. Uči se, kako bivati v svetu, ki se je zakoreninil v samoumevnosti in si je nadel plašč nepremičnosti. Soočiti se mora s seboj, nato pa izginiti in se vnovič iznajti. Odpovedati se mora vidni pisavi, ki se nespodobno razkazuje vsakomur, ki vrši svoj pogled. Izbrati in izraziti mora vse tisto, kar se skriva za njegovo pisavo – izbrati in izraziti mora sebe. Ta razsežnost pa je čista razsežnost ljubezni, saj hrani svoje srce za tistega, ki bo sposoben videti onkraj zapisanega in bo opazil tisto/tistega, ki se skriva za pojavnostjo besede. Konstrukcija novega sveta, ki se godi skozi pisanje, je vedno rekonstrukcija obstoječega sveta. Vsa polja biti se predručajijo. Vse dobi novo dimenzijo še-ne-videnega, čeprav je vedno prisotno. In četudi pisatelj ne ljubi ali če v trenutku pisanja ni v fazi zaljubljenosti, pa vselej v sebi nosi tisti potencial, ki ga loči od živali, in to je zmožnost ljubiti. Potreben mu je zgolj prozoren zapis, neodposlano pismo ali nevidna pisava, da bi lahko sili ljubezni dodal tistega, ki je zmožen zaznati in razumeti njegovo dušo – to so tisti, ki so kakor on sam, zmožni gledati in videti skozi, onkraj površinske pojavnosti. Pisateljeva odpoved je vedno dejanje odhodnosti. Preden se pojavi podij za prihodnost, mora najprej oditi nekaj, kar šele sprosti mesto za nekaj, kar šele prihaja. Pisatelj se odpoveduje. Radikalno odpoveduje.

In poslednje radikalno dejanje, v dobi neoliberalnega kapitalizma, je pisateljeva popolna odpoved. Odpoveduje se tako gospodstvu ekonomske dimenzije, ki stoji za vsakim njegovim gibom, kot tudi modernemu načinu življenja, katerega je Mihailo Lalić označil za zastranitev, ki nikogar ne osrečuje, človek pa je v njem zgolj nemočno bitje. Vendar gre pisatelj še korak dlje, da bi zakorakal v pokrajino, kjer ni sledi. Pisatelj se v celoti odpoveduje sebi. Odpoveduje se ne le “tistemu delu sebe, ki je navzkriž z obstoječim – to je le polovična odpoved, ki jo hoče ideologija – temveč še tistemu delu sebe, ki je podlaga za obstoječe”, in to je on sam. “Tisti, ki bi se rad prerodil, mora biti pripravljen umreti,” pravi Hesse. In kdo drug se bolj opogumlja za smrt kakor prav pisatelj? Pisanje je vedno neločljivo povezano s smrtjo in pisatelj je edini, ki Svet in Smrt piše z veliko začetnico. Z vsako črko, besedo, stavkom ali povedjo ter z vsakim verzom, ki ga zapiše, je pisatelj bližje svoji smrti. Približuje se ji, *sub finem*. Pisatelj mora biti pripravljen v vsakem trenutku postaviti piko. Končati. V vsakem trenutku je možnost, da je njegov zadnji.

“Vsak pisec gre proti svoji lastni smrti,” ki jo sreča nekje na sprehodu skozi besede. Bolj kot piše, bolj se ji približuje. Vse dokler je na koncu, ko pride čas za to, ne sreča in se ji popolnoma preda. Smrtnost, vtkana v kozmos, v katerem je vse nesmrtno, postane glavna poteza njegovega obstoja, pravi Hannah Arendt. V tem kozmosu se pisatelj ne čuti niti domačega niti varnega, vse je odprto in vse je v toku kakor Heraklitova reka. Ničesar se ni moč oprijeti, nobenih stopinj ni več, po katerih bi se lahko podal, nobenih sledi in smerokazov, zgolj nevidne pisave, ki jih pušča za seboj v tem svojem večnem dvorjenju življenju. Vendar pisatelj venomer razmišlja. To je zapuščina človeka, ki obdarjen z *logosom* potuje po svetovnih prostranstvih. Ni mu dovolj to, da ve, da se približuje smrti, in da razmišlja o njej veliko prej, preden je čas za njen prihod, ampak si vedno želi še nekaj več. Želi trajanje, v tem “procesu proti”, želi občutiti svoj obstoj. Želi vedeti, da je, da obstaja in želi biti tukaj prisoten, *adsum*. Na tej poti pa lahko zdrži zgolj, če sprejme svojo lastno smrt in se odpove samemu sebi, še preden do tega zares pride. Do gotovega umanjkanja in do menjave oblike bivanja. Smrt namreč nikoli ni smrt dovršenega stanja, *non omnis moriar*, smrt je večno postajanje, prihajanje in odhajanje.

Pisatelj v roko vzame pero, tretje krilo svojih pljuč, ga pomoči v črnilo in z njim zapiše: “Popolnoma jasno je. Nič ni sveto.”

Da bi se odrekel svojemu življenju, se mora odreči vsemu svojemu imetju, temu, čemur Spinoza pravi substanca, podstat. Pozabiti mora na svojo vez s svetom, postati mora vse tisto, kar mu nikoli ne bo razkrita in česar nikakor ni mogoče dojeti ali spoznati. Za pisatelja je to beseda in je misel, ki tej besedi pred-hodi in jo vselej spremlja. Njena večna spremljevalka je. In če ideologija od njega zahteva, da se odreče svoji besedi in začne zapisovati tujo, pod taktirko impotentnih, neplodnih naracij duhov, ki stojijo na enem in istem mestu in zgolj reproducirajo ustaljeno, potem mora iz nuje do ohranitve zvestobe lastnemu umanjkanju stopiti še en korak naprej – postati mora še bolj ideološki od ideologije same. Če se sooča z zahtevo po opustitvi materinega jezika duše, potem mora zavrniti vsak jezik, ki mu je položen v nedrja biti. Besedi se mora odreči v celoti, še prej pa mora pozabiti svoje ime, svoj obraz in nato izbrisati še svojo lastno podobo. Kot pravi Brecht, “resnica ni v pravem obrazu, temveč v zmožnosti, da ga izbrišemo”. Pisatelj postane tisti, ki prebiva v pesmi *Ne privid*, in Octavio Paz mu je s to pesmijo podaril prostor – podij, s katerega lahko povsem umanjka, da bi se zopet pojavil v brezsledni pokrajini:

*Ura nična, vodnjak,
kjer moja misel
samo sebe pije.*

*Za brezkončen trenutek
sem pozabil svoje ime.
Malo po malo se razrodim,
prozoren prihod.*

Pisateljeva svoboda dejanja, svoboda odpovedi, je schopenhauerski poskus, da "do ničesar drugega nimamo tako nesporne pravice kot do svoje osebe in življenja".

Pisateljevo prvo dejanje = odstranitev.

Pisatelj odstrani vsa ogledala, ki jih ima v stanovanju. Svoje ime bo lažje pozabil, če ga njegov lastni odsev ne bo spominjal nanj. Podoba njegovega obraza bo hitro zbledela, če bo odstranil vse tisto, kar s prstom kaže nanj. S tem pisatelj očisti svojega duha vsega, kar se nanaša na kaj drugega. Vedno znova je on sam tisti, ki s tujimi prsti kaže nase in se opominja, da v njem ždi tisto, kar je Heraklit imenoval "duh napravljanja" – potencial sebi lastne vprege. Ne samo sebe, pisatelj mora odstraniti ves svet. Vse obdajajoče. S tem ko odstrani sebe, odstrani tudi svet. Vse umanjka in je hkrati prisotno. Prerezati mora popkovino zibelke sveta in kakor kozmonavt odtrgati cev, ki ga veže z vesoljno kapsulo, ki se bo, v nasprotju z njim, vrnila nazaj na Zemljo, na isto točko, iz katere je poletela proti nebu. On pa ostaja, lebdeč kakor Major Tom, na "najbolj neobičajen način" in vedoč, da je njegovo življenje na Zemlji, kot ga je poznal do zdaj, skorajda končano. Ko pisatelj odstrani še zadnje ogledalo, se zave svojih misli:

"Hotel sem, da bi me vsi videli, in hotel sem, da bi jih jaz vse videl. Postal sem viden za svet – svet me je opazil, bil sem opažen in tudi sam sem ga opazil. Pišem besede strmoglavljenega letalca, pisatelja, ki mora strmoglaviti, da bi lahko ustvaril svoj začetek:

*Niso me dovolj slavili.
Ne morejo me dovolj slaviti.
Za nič in za nikogar nisem pisal.
Za voljo samega pisanja sem pisal.
Nihče me ne čaka, ne
k vam, proč
od vas pišem;
nikoli ne bom umrl.*

Odstranil sem tistega, ki piše, ker mora pisati, in šele zdaj, ko ni več potrebe, da bi pisal, lahko začnem pisati.”

Pisateljevo drugo dejanje = nadomestitev.

Pisatelj v roke vzame črnilnik in se sprehodi do lijaka. Vsebino črnilnika zlije vanj in opazuje, kako se črni madeži razlivajo po belem koritu. Odpre pipo in z vodo spere še zadnjo sled, ki nakazuje, da je kdaj obstajal. Izgine skupaj z vsebino črnila in potuje po obtoku vse tja do podzemlja, kjer se izgubi v neznanem. V črnilnik pisatelj nato natoči vodo. “Voda je voda, če je razdeljena v kapljice ali ne. Življenje in smrt sta isto.” To skozi svetlo, prosojno snov pisatelj uporabi kot simbolno tvorino, ki tekoče govori jezik nezavednega in le-tega nagovori neposredno. Nevidna pisava v svoji prozornosti skriva tisto, kar hrani pomen besede prozoren, ki izhaja iz *prózor* – ‘okno’. Beseda je prevzeta iz hrvaščine in srbsčine in prvotno pomeni ‘gledati skozi’, svoj pogled usmerjati skozi okno. Pisateljevo oko, ki predstavlja okno v svet, svoj pogled usmerja skozi in pisateljeva odpoved pomeni ne samo zamenjati okvirje, temveč tudi zamenjati tistega, ki gleda, ga predrugačiti, s tem pa se predrugači tudi tisti, ki piše. Radikalno dejanje odpovedi pomeni, da se tisto, kar je vidno, zamenja z nevidnim, s prozornim, z nečim, skozi kar se lahko vidi – čez, onkraj. Svoje pisave pisatelj razredči tako zelo, da je moč uzreti vse tisto, kar se skriva med vrsticami – obračun z navideznostjo. Pisatelj je ptica, ki je vedno za oblaki, nikoli vidna, a vedno prisotna, in pisateljev duh želi postati to – nevidna ptica, ki lebdi v zraku in za seboj ne pušča svojih sledi. In pisatelj postane, kakor babilonska knjižnica izpod Borgesovega peresa, osvetljen, samotni, neskončen, popolnoma negiben, prepoln dragocenosti, brezčasen, nepodkupljiv, skriven.

Pisateljevo tretje dejanje = začetek.

Za pisatelja se jutro začne, ko je še noč. Takrat sede na stol pred svojo pisalno mizo. Na pisalni mizi in ob njej so zloženi kupi knjig. Knjige ležijo po celi sobi. En majhen kup knjig nadomešča manjkajočo nogo mize in jo s tem podpira, drugi kup knjig služi kot podstavek za rožo, tretji leži kar tako ... Knjige so vsepovsod. Tiste prebrane in tiste še neodprte, ki še vedno hranijo vonj po novem. Vonj, ki plane iz knjige, ko jo človek prvič odpre. To je vonj po svobodi, vonj po nečem, kar je šele treba odkriti. Na pisalni mizi stoji luč, ki sveti dan in noč in osvetljuje prazne, še nepopisane liste. Poleg stoji črnilnik z vodo in pero. V dobi 21. stoletja je pero nekaj, kar ima moč, da objame več kot orlov polet – *quantum non milvus oberriet*. Objame vse

tisto, kar je izgubljeno s tehniko poenostavljanja. Pero je najbolj intimna vez med mislijo in svetom. Pisatelj se nahaja na kraju brez sledi. Od tod naprej ni nobenih sledi, nobenih fragmentov, nobenih poti, zgolj občutek *jamais vu*, ki nakazuje na nekaj, kar je še-ne-videno. Skozi okno nasproti pisalne mize pisatelj pogleduje proti hribom in pokrajini, skozi katero teče reka. Vajen je tega razgleda, vendar je s predružačenjem njegovega imaginarija predružačena tudi pokrajina, ki jo gleda z očmi pravkar rojenega. In kaj se zgodi s pisateljem, ki začne pisati z nevidnim črnilom? Mar ni prav to njegov konec? Stiska, saj ostaja neviden, nepomemben in popolnoma spregledan? Mar piše drugače, če ve, da njegovih zapisanih besed ne bo bral prav nihče, niti on sam? Bo imelo njegovo pisanje sploh še kakšen smisel, če ne bo tistega drugega, ki bi bral zapise, in če bo s tem umanjkal tudi on sam? To je radikalno dejanje ustvarjanja poti, ki jo je treba šele utreti, saj je ni prehodil še nihče.

V trenutku, v katerem se pisatelj odreče sebi in svoje pisanje predružači, začnejo mimo okna padati prve zimske snežinke. Pisatelj zavzdihne in zapiše:

“Moje želje so bile samo zrak in svetloba – kriptografija življenja, katerega zgodbo zapisujem na skrivaj, in šele s prozornim črnilom mi ni treba ničesar več prikrivati. Ne sebi in ne svetu.”

Nevidne pisave so pisave pokrajin in rek, pisave morij in vetra, pisave dežja in pušavskega peska, pisave gozdov. Prozorne so, brez okusa, brez vonja in brez barve. Skoznje se vidi vse tisto, kar je v ozadju. Pisatelj svojih besed, po tem, ko jih zapiše s prozornim črnilom, ne more več prebrati. Nima vpogleda v to, kar je zapisal. Tudi ničesar ni, kar bi moral popraviti. Njegova svoboda je svoboda odpovedovanja, medtem ko zunaj pada sneg. Pisatelj samo še piše in si ponavlja besede Epikteta: “Kaj neki mi manjka? Mar nisem brez žalosti, brez strahu, mar nisem naposled osvobojen?” Odloži pero, ki pooseblja let orla nad njegovim duhom, in se zazre skozi okno. Snežna odeja prekriva vso pokrajino. Nekatere snežinke strmoglavljajo na površino zemlje, druge izginjajo v reki, kjer se stapljajo v sebi enako snov. Zasnežena pokrajina je pokrajina brez vsakršne sledi – kraj, kjer vsaka sled izgine. Kakor pravi Selimović, “dve pravi človeški misli nista nikoli isti, kakor tudi ne dvoje dlani”, dvoje poti. Vse je enkratno, neponovljivo. Vse okoli pisatelja je zasnežena pokrajina, ki jo odkriva s svojimi sprehodi, odetimi v ljubezensko večnost. Ko neha pisati, se pisatelj obuje in zavije v svoj dolg plašč ter odide v objem zasnežene pokrajine, z namenom, da si